

ЦИВІЛІСТИКА

БАРАНКОВА В. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільної юстиції
та адвокатури
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.8>

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ НОТАРІУСА

Статтю присвячено дослідженню системи та змісту прав та обов'язків нотаріуса, виходячи з характеристики особливостей його нотаріальної процесуальної правосуб'єктності як правозастосовника та обов'язкового суб'єкта нотаріальних процесуальних правовідносин, наділеного.

Висновується, що у нотаріальному процесі для нотаріуса можлива і належна поведінка співпадає, оскільки нотаріус одночасно має право та зобов'язаний вчинити певну процесуальну дію за наявності умов, передбачених законодавством. В межах правозастосовної практики така ситуація досить часто зумовлює необхідність визначення можливостей реалізації того чи іншого повноваження нотаріуса відповідно або як права, або як обов'язку. Наголошується, що вирішення цієї проблематичної ситуації полягає у площині подальшої розробки та закріплення змісту процесуальної правосуб'єктності усіх учасників нотаріального процесу.

Обґрунтовується доцільність унормувати певні процесуальні повноваження нотаріуса як реакцію на реалізацію відповідних прав та обов'язків учасників нотаріальної дії, передусім, заінтересованих у вчиненні нотаріальних дій осіб.

Доводиться, що коло повноважень нотаріуса є значно більш широким, ніж зміст положень статей 4 та 5 Закону, і з урахуванням цього факту розроблено наукову класифікацію закріплених повноважень нотаріуса. Простежується особливість процесуального механізму реалізації прав та обов'язків нотаріуса.

Констатується недосконалість законодавчого врегулювання питань прав та обов'язків нотаріуса та недоцільність існування у Законі «Про нотаріат» статей 4 та 5, що закріплюють відповідно права та обов'язки нотаріуса, з огляду на їх суто декларативний характер. та виходячи з того, що у випадку формулювання правових претензій до нотаріуса в межах судових цивільних справ предметом судового розгляду завжди є не належна (неналежна) реалізація права або обов'язку, а законність чи незаконність певних дій нотаріуса, через які реалізуються надані йому повноваження, або законність (незаконність) чи обґрунтованість (необґрунтованість) відповідних нотаріальних актів – документів, що закріплюють результат реалізації цих повноважень.

Сформульовано пропозиції щодо розвитку нотаріального законодавства у напрямку більшої деталізації процесуального порядку реалізації компетенційних повноважень нотаріуса, а також унормування відповідних процесуальних прав та обов'язків всіх суб'єктів нотаріального процесу, передусім, заінтересованих осіб – учасників нотаріальних дій та їх представників.

Ключові слова: нотаріус, нотаріальні органи, суб'єкти нотаріального процесу, права та обов'язки нотаріуса, нотаріальна процесуальна правосуб'єктність.

Barankova V. V. Rights and obligations of a notary

This article is devoted to the study of the system and content of the rights and duties of a notary, based on the characteristics of his notarial procedural legal personality as a law enforcer and a mandatory subject of notarial procedural legal relations, endowed.

It is concluded that in the notarial process, the possible and proper notary behavior coincides, since the notary has both the right and the obligation to perform a certain procedural action in the presence of the conditions stipulated by the law. Within the framework of law enforcement practice, such a situation quite often necessitates the determination of the possibilities of realizing this or that power of a notary, respectively, either as a right or as an obligation. It is emphasized that the solution to this problematic situation lies in the plane of further development and consolidation of the content of the procedural legal personality of all participants in the notarial process.

The expediency of normalizing certain procedural powers of the notary as a reaction to the realization of the relevant rights and obligations of the participants in notarial acts, primarily those interested in performing notarial acts, is substantiated.

It is also proven that the range of powers of a notary is much wider than the content of the provisions of Articles 4 and 5 of the Law, and a scientific classification of the established powers of a notary has been developed while taking this fact into account. The peculiarity of the procedural mechanism for realizing the rights and duties of a notary public is traced.

The imperfection of the legislative regulation of the rights and responsibilities of a notary and the impracticality of the existence of articles 4 and 5 of the Law "On Notary" establishing the rights and responsibilities of a notary, given their purely declarative nature, are noted. Also, based on the fact that in the case of formulating legal claims against a notary within the scope of court civil cases, the subject of the trial is always not the proper (improper) implementation of a right or obligation, but the legality or illegality of certain actions of the notary, through which the powers granted to him are exercised, or the legality (illegality) or reasonableness (unreasonableness) of the relevant notarial acts – documents that establish the result of the exercise of these powers.

Proposals were formulated for the development of notarial legislation in the direction of greater detailing of the procedural order for the implementation of the notary's competent powers, as well as the regulation of the relevant procedural rights and obligations of all subjects of the notarial process, first of all, interested persons – participants in notarial actions and their representatives.

***Key words:** notary, notarial bodies, subjects of notarial proceedings, rights and duties of a notary, notarial procedural legal personality.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вчинення нотаріальної діяльності, спрямоване на надання офіційної сили та доказовості правам, фактам та документам, відбувається у межах нотаріальних процесуальних правовідносин, обов'язковим суб'єктом яких є нотаріус або інша особа, уповноважена на вчинення нотаріальних дій. Належне функціонування правової системи та посилення позасудового захисту прав і свобод громадян, забезпечення ефективно працюючої ринкової економіки та необхідність підтримки українського підприємництва тощо потребує відповідного рівня професійності усіх осіб – учасників юридичної практики і, зокрема нотаріусів як спеціалістів у галузі застосування права, гарантування законності і прав заінтересованих осіб.

Нотаріус як представник юридичної професії є юридичним радником заінтересованих осіб, що до нього звертаються, і публічною посадовою особою, що через здійснення правозастосовної юрисдикційної діяльності у формі вчинення нотаріальних дій надає юридичної сили та вірогідності юридичним правам, фактам і документам.

Свої повноваження нотаріус реалізує від імені держави, що відбивається у його статусі як посадової особи незалежно від форми організації діяльності [1, с. 55]. Зазначена обставина зумовлює особливий науковий інтерес щодо визначення змісту процесуальних прав та обов'язків нотаріуса як специфічного обов'язкового суб'єкта нотаріальних процесуальних правовідносин, що, своєю чергою, має ґрунтуватися на проблематиці такої наукової категорії як нотаріальна процесуальна правосуб'єктність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Попри це, прикладна проблематика правосуб'єктності учасників нотаріального процесу до сьогодні не була об'єктом спеціальних досліджень, а висвітлювалася лише у загальному контексті поряд з іншими елементами нотаріального процесу. Окремі питання змісту та значення нотаріальної процесуальної правосуб'єктності як складової теорії нотаріальних процесуальних правовідносин досліджувалися у роботах В.В. Комарова, О.О. Крижевської, М.В. Бондарєвої, М.М. Дякович, М.С. Долинської та інших науковців. Однак питання саме змісту процесуальних та організаційних прав та обов'язків нотаріуса, детальної регламентації механізму їх здійснення, їх взаємодії та взаємозв'язку з правами та обов'язками інших суб'єктів, визначення змісту нотаріальної процесуальної правосуб'єктності кожного з суб'єктів нотаріальної дії заслуговують бути предметом більш детальних подальших наукових досліджень.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Відповідно, метою даної роботи є системна характеристика змісту прав та обов'язків нотаріуса, розробка їх класифікації, визначення проблем у їх правовому врегулюванні з урахуванням потреб правозастосовної практики та формулювання пропозицій щодо вдосконалення нотаріального законодавства у цій частині.

Результати дослідження (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Система суб'єктів нотаріального процесу зумовлена структурою нотаріальних процесуальних правовідносин, їх владним характером: необхідність у процесуальних правовідносинах виникає тоді, коли суб'єкти права не можуть самостійно, без втручання компетентного органу, реалізувати свої законні права чи інтереси. Усі суб'єкти в нотаріальному процесі вступають у правовий зв'язок лише з нотаріальним органом, оскільки лише він виступає у процесі як правозастосовник.

Нотаріальний орган як обов'язковий суб'єкт нотаріальних процесуальних правовідносин наділений повноваженнями щодо постановлення нотаріальних актів, обов'язкових для всіх інших суб'єктів нотаріального процесу. Владний характер повноважень нотаріуса (іншого нотаріального органу) забезпечує можливість притягнення до процесу заінтересованих осіб, що не були ініціаторами вчинення нотаріальної дії; збирання, забезпечення, дослідження та оцінку доказів; а також таку організацію процесу, що утворювала б умови для отримання заінтересованими особами очікуваного правового результату відповідно до закону, тобто забезпечувала б виконання завдань нотаріату.

До складу нотаріальних органів відповідно до ст. 1 Закону «Про нотаріат» (далі – Закон) належать: державні нотаріуси, що працюють у державних нотаріальних конторах; державні нотаріуси, що працюють у державних нотаріальних архівах; приватні нотаріуси; уповноважені на вчинення нотаріальних дій посадові особи органів місцевого самоврядування; консульські установи та дипломатичні представництва України.

У сучасній науковій літературі розроблено й інший погляд на систему нотаріальних органів, відповідно до якого до їх складу не відносять уповноважених на вчинення нотаріальних дій посадових осіб органів місцевого самоврядування, посадових осіб консульських установ та дипломатичних представництв [2, с. 120; 3, с. 6]. Така точка зору обґрунтовується

тим, що особи, зазначені у ст. 40 Закону «Про нотаріат», а також уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи органів місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв не є нотаріальними органами в силу своєї компетенції.

Погодитись із такими висновками не можна, оскільки вони суперечать змісту ч. 1 ст. 1 Закону «Про нотаріат», що визначає нотаріат в Україні як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені названим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Отже, на підставі законодавчого визначення нотаріату можна висувати, що до нотаріальних органів (в якості суб'єктів нотаріального процесу) належать усі органи та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій.

З наведених міркувань не можна погодитися і з твердженням про те, що «нотаріальні органи не є безпосередніми суб'єктами нотаріальних процесуальних відносин, оскільки нотаріальні дії має право вчиняти лише нотаріус чи особа, уповноважена на вчинення нотаріальної дії, наприклад, особи, зазначені у ст. 40 Закону України «Про нотаріат» [2, с. 120; 3, с. 6]. Вважаємо, що суб'єкти, вказані у ст. 40 Закону, ч. 3 ст. 245, ст. 1252 ЦК, не належать до складу нотаріальних органів, оскільки наділені не правом на вчинення нотаріальних дій, а правом посвідчувати довіреності та заповіти, що прирівняні до нотаріальних. Такий висновок можна зробити і з урахуванням змісту Роз'яснень Міністерства України від 14 грудня 2011 р. «Повноваження щодо вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами органів місцевого самоврядування, консульськими установами України».

Нотаріальні органи посідають у нотаріальному процесі особливе становище, вчинюють найбільш активний вплив на його хід та розвиток, вирішують як головне питання – про застосування норм матеріального та процесуального права, так і всі інші питання, що виникають під час вчинення нотаріальних дій (залучення інших заінтересованих осіб, витребування та оцінка доказів, зупинення або відкладення вчинення нотаріальної дії тощо).

З метою вчинення нотаріальної діяльності та виконання покладених на нотаріат завдань нотаріуси та інші нотаріальні органи наділяються державою низкою процесуальних прав та обов'язків, основні з яких передбачені відповідно у ст. 4, 5 Закону. Крім того, у нотаріуса є обов'язки, що утворюються загальними та спеціальними правилами вчинення нотаріальних дій (наприклад, встановити особу та справжність підпису заінтересованих осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій; не приймати документи, зміст яких суперечить закону або містить відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи або ділову репутацію юридичної особи; роз'яснити порядок оскарження відмови у вчиненні нотаріальної дії та викласти підстави такої відмови у письмовій формі на вимогу заінтересованої особи тощо).

Ці права та обов'язки відбивають особливий правовий статус нотаріальних органів як суб'єктів нотаріального процесу: під час розгляду нотаріальної справи вони мають дослідити та оцінити докази, встановити наявність або відсутність певного фактичного складу та постановити законний і обґрунтований нотаріальний акт – документ.

Покладаючи на нотаріальні органи функцію вчинення нотаріальних дій, держава наділяє нотаріуса реальними владними повноваженнями. Саме тому правосуб'єктність нотаріуса володіє своєрідним змістом і проявляється у компетенції, оскільки нотаріальні органи наділяються державою не право- та дієздатністю, а самими правами та обов'язками, сукупність яких і складає компетенцію нотаріальних органів на вчинення нотаріальних дій [4, с. 128].

Крім того, у нотаріальному процесі для нотаріуса можлива і належна поведінка співпадає, оскільки нотаріус одночасно має право та зобов'язаний вчинити певну процесуальну дію за наявності умов, передбачених законодавством. Наприклад, відповідно до ст. 42 Закону вчинення нотаріальної дії може бути відкладено у випадку необхідності витребування додаткових відомостей або документів або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус має впевнитися у відсутності у заінтересованих

осіб заперечень проти вчинення такої дії. Право відкласти вчинення нотаріальної дії є для нотаріуса одночасно і обов'язком. Інший приклад: якщо всі необхідні умови для нотаріального посвідчення правочину в наявності, то нотаріус у такому випадку не тільки має право вчиняти відповідну нотаріальну дію, але й за вимогою заінтересованої особи зобов'язаний її вчинити, адже не можна безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії.

Таким чином, характерною рисою повноважень нотаріальних органів є те, що вони нерозривно пов'язані з їх обов'язками. В межах правозастосовної практики така ситуація досить часто зумовлює необхідність визначення можливостей реалізації того чи іншого повноваження нотаріуса відповідно або як права, або як обов'язку. Прикладом необхідності такого визначення на практиці може слугувати цивільна справа, розглянута Рівненським міським судом Рівненської області 25 березня 2022 р. за позовом Особи 1 до приватного нотаріуса Рівненського районного нотаріального округу Рівненської області про визнання незаконною та скасування постанови приватного нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії та зобов'язання вчинити нотаріальну дію. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що 7 жовтня 2021 р. постановою відповідача відмовлено позивачеві у посвідченні договору дарування належної йому на праві приватної власності квартири у зв'язку із неможливістю ідентифікувати тотожність або відмінність між заявником Особа 1 та особою, яка вказана власником квартири в інформаційній довідці, отриманій шляхом безпосереднього доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що містить відомості про заборону відчуження даного нерухомого майна. Позивач зазначав, що запис про заборону відчуження не стосується його та належного йому майна, а вчинений щодо іншої особи, яка має однакове з ним прізвище, ім'я та по-батькові, окрім ідентифікуючих даних (різними є дата та рік народження, реєстраційний номер облікової картки платника податків). Також, на твердження позивача, нотаріус порушив вимоги ст. 47 Закону України «Про нотаріат», не витребувавши його ідентифікаційний номер за даними Державного реєстру фізичних осіб – платників податків, ідентифікувавши особу лише за прізвищем, ім'ям та по-батькові, ігноруючи реєстраційний номер облікової картки платника податків.

Заперечуючи проти позову, відповідач зазначав, що пошук даних про статус майна у реєстрах провадився з урахуванням податкового номеру позивача, для вчинення нотаріальної дії позивачем було надано паспорт та довідка про присвоєння ідентифікаційного номера, з яких було виготовлено фотокопії, а у записі про обтяження не зазначені дата та рік народження, реєстраційний номер облікової картки платника податку Особа 1, тому твердження позивача про збіг є некоректними.

23 березня 2022 р. представник позивача подала відповідь на відзив, в якій зазначила, що нотаріус, нехтуючи вимогами статей 46, 46-1 Закону України «Про нотаріат» та п.п. 1–3 глави 7 розділу 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не звернулася у Погребищенську державну нотаріальну контору або нотаріальний архів із запитом про витребування повної інформації про заборону відчуження майна та всупереч ч. 2 ст. 5 Закону України «Про нотаріат» не сприяла позивачу у здійсненні її прав та захисті законних інтересів. Через неналежне виконання нотаріусом своїх обов'язків, штучно створена ситуація, яка позбавила позивача можливості виконати дії щодо користування та розпорядження своєю власністю.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд зазначив, що обставини щодо реєстрації заборони відчуження потребують додаткової перевірки та з'ясування, що не входить до компетенції нотаріуса, і від них залежить право позивача на відчуження нерухомого майна, тому приватний нотаріус обґрунтовано відмовив у вчиненні нотаріальної дії, а доводи представника позивача щодо порушення вимог статей 5, 46, 46-1 Закону «Про нотаріат», позаяк ці статті, як і правила п. 1 гл. 7 розділу 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, передбачають право, а не обов'язок нотаріуса витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. При цьому суд наголосив, що у позивача не було перешкод самостійно отримати вказану інформацію [5].

Таким чином суд проілюстрував, що право на витребування певної необхідної для вчинення нотаріальної дії інформації може розглядатися і як обов'язок нотаріуса, але за наявності певних умов (у даному випадку – неможливість отримання такої інформації для заінтересованої особи самостійно).

Представляється, що вирішення цієї проблематичної ситуації полягає у площині подальшої розробки та закріплення змісту процесуальної правосуб'єктності усіх учасників нотаріального процесу. У літературі справедливо зазначалося, що змістом нотаріальних процесуальних правовідносин слід вважати взаємні процесуальні права й обов'язки його суб'єктів – нотаріуса як обов'язкового суб'єкта цих правовідносин та іншого суб'єкта, що вступає із цим нотаріусом у правовідносини [6, с. 93].

Так, чинне нотаріальне законодавство закріплює права та обов'язки нотаріуса, але в жоден спосіб не унормовує ані складу суб'єктів нотаріального провадження, ані змісту їх процесуальної правосуб'єктності через визначення процесуальних прав та обов'язків, про що також зазначалося у літературі [7, с. 164; 6, с. 94]. При цьому у багатьох випадках доцільніше унормувати певні процесуальні повноваження нотаріуса як реакцію на реалізацію відповідних прав та обов'язків учасників нотаріальної дії, передусім, заінтересованих у вчиненні нотаріальних дій осіб, що звернулися до нотаріуса з метою її вчинення або притягуються нотаріусом до участі у ній з метою з'ясування їх волевиявлення. За умов такого нормативного конструювання, наприклад, стане очевидним, що право нотаріуса складати проекти документів, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру (ч. 4 ст. 4 Закону) насправді не здійснюється за розсудом або бажанням нотаріуса, і може бути реалізоване лише за умов відповідної процесуальної ініціативи (вимоги) самих заінтересованих осіб. Попри це, зазначені повноваження як права заінтересованих осіб сьогодні у Законі не закріплено.

Теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку нотаріального законодавства напрямку подальшої оптимізації змісту нотаріальної процесуальної правосуб'єктності, вбачається, може стати проведення наукової класифікації закріплених повноважень нотаріуса за: результатом їх реалізації (розподіл прав та обов'язків нотаріуса на процесуальні та організаційні); сферою їх реалізації (розподіл повноважень на загальні та спеціальні); за їх призначенням (повноваження, що гарантують законність нотаріальної діяльності та повноваження, що гарантують обґрунтованість нотаріальних актів тощо); джерелом їх закріплення (повноваження, закріплені у Законі, Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та у Правилах професійної етики нотаріусів України).

В межах наведеного розподілу за результатом реалізації до організаційних повноважень нотаріуса можна віднести, наприклад, ведення нотаріального діловодства та архіву нотаріуса відповідно до встановлених правил, дбайливе ставлення до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, недопущення їх пошкодження чи знищення, дотримання вимог до робочого місця (контори) приватного нотаріуса, надання документів, інформації і пояснень на вимогу Міністерства юстиції України, його територіальних органів при здійсненні ними повноважень щодо здійснення контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства, постійне підвищення свого професійного рівню, проходження підвищення кваліфікації тощо. Натомість прикладами процесуальних повноважень можуть слугувати повноваження щодо витребування від фізичних та юридичних осіб відомостей та документів, роз'яснення прав та обов'язків, відмовити у вчиненні нотаріальних дій в разі їх незаконності тощо.

До загальних повноважень нотаріуса належать ті, що закріплені у главі 4 розділу III Закону і реалізуються при вчиненні будь-якої нотаріальної дії або відмови в їх вчиненні (дотримання правил щодо місця та часу вчинення нотаріальних дій, встановлення особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, реєстрація нотаріальних дій та ін.). До спеціальних слід віднести повноваження, що є складовою процесуального порядку вчинення конкретної нотаріальної дії (наприклад, перевірка, чи відповідає зміст правочину вимогам

закону та дійсним намірам сторін; перевірка відсутності заборони відчуження у разі посвідчення правочинів щодо нерухомого майна, проведення опису спадкового майна при вжитті заходів до охорони спадкового майна тощо).

За призначенням повноважень нотаріуса до тих, що гарантують законність нотаріальної діяльності, слід віднести дотримання вимог до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій; вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв; дотримання правил підписання нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв та документів; визначення обсягу цивільної дієздатності, встановлення підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії, вжиття заходів при виявленні порушень законодавства, та інші. Серед повноважень, що гарантують обґрунтованість нотаріальних актів, можна виокремити витребування відомостей та документів; використання відомостей єдиних та державних реєстрів, перевірка дотримання строку для прийняття спадщини, місця та часу відкриття спадщини в межах видачі свідоцтва про право на спадщину та низка інших повноважень.

За джерелом закріплення немає наукового сенсу навіть перелічувати повноваження нотаріуса, закріплені у Законі та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. А серед тих, що закріплені Правилами професійної етики нотаріуса, можна наголосити на повноваженнях нотаріуса виконувати свої обов'язки згідно з принесеною присягою, захищати інтереси людини, суспільства і держави, дотримуватися вимог закону і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса; сприяти утвердженню в суспільстві верховенства права, довіри до закону і справедливості, діяти гідно і утримуватися від використання методів або прийняття поглядів, які можуть негативно вплинути на репутацію професії чи здатність нотаріуса обслуговувати суспільні інтереси, постійно прагнути засвоювати сучасні знання для реалізації професії. Він завжди повинен бути поінформований про новачі у сфері професійної діяльності і підтримувати необхідний рівень знань та інші.

Як бачимо, проведена класифікація яскраво ілюструє той факт, що коло повноважень нотаріуса є значно більш широким, ніж зміст положень статей 4 та 5 Закону, що всі вони перебувають у нерозривному взаємозв'язку та взаємодії зі змістом процесуального статусу інших суб'єктів нотаріального процесу, а також підкреслює декларативність змісту зазначених статей та нездатність зарадити вирішенню питання про законність чи незаконність поведінки нотаріуса як учасника нотаріального процесу і окремої процесуальної дії.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Зазначене дозволяє висувати про недосконалість законодавчого врегулювання питань прав та обов'язків нотаріуса та про недоцільність існування у Законі «Про нотаріат» статей 4 та 5, що закріплюють відповідно права та обов'язки нотаріуса.

Передусім, і з наукової, і з практичної точки зору, характеризуючи унікальність правового статусу нотаріуса (іншого нотаріального органу, уповноваженого законом на вчинення нотаріальних дій) як обов'язкового суб'єкту нотаріальних процесуальних правовідносин, доцільніше вдаватися до аналізу не окремих прав та обов'язків нотаріуса, а його нотаріальної процесуальної правосуб'єктності як сукупності право- та дієздатності, трансформованих у компетенційні повноваження нотаріуса.

При цьому повноваження нотаріуса неможливо розділяти на права та обов'язки, тому що нотаріус, діючи у правовому режимі нотаріальної процесуальної форми та підкорюючись її вимогам, одночасно має право та зобов'язаний вдаватися до певних дій, якщо для цього склалися передумови, передбачені нотаріальним законодавством. Закріплення низки прав та обов'язків нотаріуса відповідно у статтях 4 та 5 є недоречним також виходячи з того, що перелік таких прав та обов'язків неможливо унормувати вичерпно і він завжди буде відкритим, що, власне, і вбачається з положень ч. 4 ст. 4 та ч. 10 ст. 5 Закону «Про нотаріат».

У сучасній правовій теорії права й обов'язки розглядаються як міра відповідно можливої або дозволеної поведінки суб'єктів [8, с. 681]. Як наслідок, з точки зору правозастосовної практики у випадку формулювання правових претензій до нотаріуса в межах судових цивільних справ предметом судового розгляду завжди є не належна (неналежна) реалізація права або обов'язку, а законність чи незаконність певних дій нотаріуса, через

які реалізуються надані йому повноваження, або законність (незаконність) чи обґрунтованість (необґрунтованість) відповідних нотаріальних актів – документів, що закріплюють результат реалізації цих повноважень.

Крім того, норми нотаріального законодавства, що закріплюють права та обов'язки нотаріуса, є декларативними за своїм змістом і, здебільшого, дублюються іншими нормами, що врегульовують порядок реалізації певних повноважень нотаріуса. Так, до прикладу, повноваження, передбачене ч. 2 ст. 4 Закону реалізується за правилами ст. 46, 46-1 Закону, ч. 3 ст. 4 – через положення статей 19 та 31, положення ч. 2 ст. 5 втілюються завдяки змісту статей 2, 6, 7, 16, 30, 39, 49 та інших, припис ч. 4 ст. 5 деталізується правилами ст. 8 Закону тощо. Відсутність же врегульованого законом процесуального порядку реалізації того чи іншого повноваження або недостатня деталізація такого порядку завжди утворює складнощі його здійснення, перешкоди для досягнення правової мети заінтересованих осіб – учасників нотаріального провадження і, як наслідок, низку правових претензій до нотаріуса, що мають розглядатися у судовому порядку.

У зв'язку із цим варто запропонувати спрямувати розвиток нотаріального законодавства у напрямку більшої деталізації процесуального порядку реалізації компетенційних повноважень нотаріуса, а також унормування відповідних процесуальних прав та обов'язків не нотаріусів, а інших суб'єктів нотаріального процесу, передусім, заінтересованих осіб – учасників нотаріальних дій та їх представників.

Список використаних джерел:

1. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотаріат: підручник. Харків, 2019, 416 с.
2. Теорія нотаріального процесу [текст]: Науково-практичний посібник/ За заг. ред. С.Я. Фурси. Київ Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
3. Нелін О. Суб'єкти нотаріального процесу в Україні: окремі дискусійні питання. *Юридична Україна*. 2013. № 2.
4. Баранкова В.В. Нотаріус як суб'єкт нотаріального процесу. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. Випуск 76 (1). 2023. С. 127–134.
5. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 25 березня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103800553>
6. Крижевська О.О. Особливості змісту нотаріальних процесуальних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 93–99.
7. Бондарева М.В. Особливості нотаріального процесуального правовідношення. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 162–165.
8. Рабінович П.М. Суб'єктивне право. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. Енцикл. Т. 5. 2003.

